

De ZKM in het Onderwijs

In een reeks gesprekken interviewt Adrienne Schimmel coaches die met de ZelfKennisMethode (ZKM) werken binnen het onderwijs. We praten over de begeleiding van leraren en de specifieke rol en kracht van het zelfonderzoek voor hun professionele ontwikkeling. We praten deze keer met Ina Ter Avest van 'Z-in-gesprek', praktijk voor (Zelf-) onderzoek, onderwijs en coaching/consultancy.

Ina ter Avest, cultuur- en godsdienstpsycholoog, docent, onderzoeker en ZKM consultant, heeft veel ervaring in het begeleiden en coachen van directieleden en teams van leerkrachten. Ina is actief als redactielid bij diverse boeken met thema's als: 'leidinggeven in het onderwijs' en 'wat doen we met de tijd die we krijgen in het onderwijs?' Een boek dat net afgerond is, gaat over interreligieus leren en hoe creëer je daar ruimte voor. Godsdienst is een rode draad in het leven van Ina. "Niet per se strikt in kerkjes en hokjes, meer zoals in het Engelse woord *faith*, dat je ergens voor gaat, iets jou diep raakt", legt Ina uit. Dat kan verbonden zijn met een traditie, maar vooral ook met mensen. "Hoe mensen, die in min of meer dezelfde omstandigheden opgroeien, toch heel anders met hun geloof omgaan, dat fascineert mij."

"Mensen komen gewoon graag aan het woord"

Op dit moment gaat veel van haar tijd naar een preventie radicaliseringsproject. "We zetten de ZKM in om de verschillende posities die je kunt innemen als gelovige zichtbaar te maken", vertelt Ina. "Met de hoop dat je met dit bewustzijn van meerdere mogelijkheden, niet in één strakke, geradicaliseerde positie terecht komt." Het project richt zich op leerlingen binnen het voortgezet onderwijs. "We kijken dan naar 'Waar sta jij echt?' We hebben een spel ontwikkeld om dat gesprek aan te gaan. We onderzoeken of onze speelse aanpak werkt, zónder dat je iemand losweekt van wat hij van huis uit meekrijgt. We praten met leerlingen over deugden zoals rechtvaardigheid, liefde, maar ook over gevoelens zoals machteloosheid. Ze vinden het erg leuk om te vertellen wat dat voor hen betekent, waar ze dat in hun leven tegenkomen en daarover met elkaar van gedachten te wisselen. Mensen zijn gewoon graag aan het woord. Dan denk ik meteen: waarom doen we dat eigenlijk niet vaker?"

"De kracht van de ZKM is dat je het zélf ontdekt"

"Tien jaar lang deed ik onderzoek naar intercultureel en interreligieus leren op basisscholen in de randstad. Daar is mijn betrokkenheid op het belang van reflectie van leraren ontstaan, ook vanuit een opgemerkt gemis daaraan." 'Een hele middag reflectie!? Daar hebben we toch geen tijd voor!', luidden vaak de eerste reacties. Als het dan door de directie gewoon ergens in de jaarplanning gemarkeerd werd, zag ik ze steeds weer heel energiek vertrekken. Ook als er ingewikkelde punten werden aangesneden. In de grote steden ging het vooral over de ontmoeting in het christelijk onderwijs met 99,9 % Moslim leerlingen. Een lastig thema dat de leraar in de eigen geloofsovertuiging raakt. Vanuit een team kwam de vraag: 'Er komt een moslim stagiaire aan de deur van een christelijke school. Kan die bij ons op school godsdienstles geven?' Hierbij kwam ook de vraag bij iedereen omhoog: 'Maar kan ik zelf wel godsdienstles geven en wat is dan het verschil? Waarom stellen we die vraag niet aan elke stagiaire?' Deze moslim stagiaire bleek het verhaal van Ibrahim, zoals zij Abraham noemt, prima te kunnen vertellen; ook verhalen waar anderen soms best moeite mee hadden. Het droeg uiteindelijk bij aan de cohesie in het team. De teamleden leerden elkaar beter kennen en er was meer begrip voor elkaar. Verbondenheid ontstond dwars door verschillende religieuze stromingen heen. De kracht van de ZKM is dat iedereen z'n eigen ontdekkingen doet."

“Dat je elkaar op gevoelsniveau kunt herkennen”

“Ik was bij een klassengesprek in groep 4/5. Een meisje ging verhuizen en zou na de zomervakantie niet terugkomen. De leraar kon door wat ze geleerd had in de teambijeenkomsten - in het hele proces van identiteits-begeleiding zoals ik dat dan noem - heel goed horen wat de verschillende leerlingen zeiden, en dat ook met elkaar in verband brengen. Ik kon in dat kringgesprek zien wat de ZKM teweeg had gebracht. In datzelfde team speelde de vraag: “Kan iemand met een hoofddoek hier werken en wat betekent die hoofddoek eigenlijk?” Deze leraar kende alleen verhalen over onderdrukking en gehoorzaamheid. De hoofddoek raakte nu iets bij haarzelf: ‘Net zoiets als andere mensen een kruisje dragen.’ Zij zag nu dat ‘waar je voor staat’ verschillende uitingsvormen kan hebben en kon dat weer vertalen naar deze situatie in de klas.”

“In zo’n proces had een directeur het fantastische idee om een ‘workshop’ te houden, waarin verschillende ouders – als workshopleiders – leerkrachten informeerden over wat het geloof voor hen betekent en hoe ze daar thuis vorm aan geven. Ouders vertelden hoe er thuis werd gebeden, wat vasten nu eigenlijk precies inhoudt en wat naar de kerk gaan betekent. De leerkrachten ontdekten de overeenkomsten: ‘Als ik thuis mijn handen vouw voor het eten, dan hebben moslims daar een ander gebaar bij, maar er zit hetzelfde achter. We tonen zo dankbaarheid voor het voedsel dat we toch elke dag weer krijgen.’ ‘Tijdens de vastentijd kan ik als leraar nu ook inzien dat het voor een leerling van 10 of 11 jaar heel stoer kan zijn om hieraan mee te kunnen doen. Het uitwisselen van verhalen brengt die verbinding; dat je elkaar op gevoelsniveau kunt herkennen.”

Video: ‘Af en toe stemmen’

“Het zelfonderzoek zorgt ervoor dat je de relatie tussen jezelf en de ander helder krijgt. Je hebt als directeur of leerkracht jouw persoonlijke overtuigingen. Ik kwam op een Christelijke school met een eigen identiteit en overtuigingen. Je leeft in een samenleving waar bepaalde waardeoordelen zijn en daarbinnen moet ieder z’n eigen positie kiezen. Niet alleen voor zichzelf, maar in de professionele ontwikkeling als leraar moet je weten waar je staat ter wille van de ontwikkeling het kind. Identiteit is een voortgaand proces. Dat je op een gestructureerde manier, want dat is de ZKM, met regelmaat kijkt: ‘Hoe is het met mij?’ ‘Waar ga ik voor?’ ‘Waar sta ik?’ ‘Wat zijn de thema’s die nu spelen en hoe ga ik daar mee om?’ Zonder dit proces verstar je, ga je op routine varen en doe je wat ‘we altijd al deden’. Trouwens, als je dat doet vanuit een voortdurend bewustzijn, is daar ook niet per se iets mis mee.”

De kracht van de ZKM, is dat het mensen uitnodigt om ‘op verhaal te komen’, dat kost tijd, maar dat is ook precies wat we nodig hebben. In deze tijd misschien wel meer dan ooit; op je eigen verhaal komen in relatie tot die ander. Het is in het onderwijs met zoveel verschillende kinderen en zoveel achtergronden belangrijk dat je hierin flexibel kunt bewegen en daar speels mee om kunt gaan ter wille van de kinderen. Op deze manier voelen kinderen zich herkend en erkend. Dat je bijvoorbeeld tegen het kind van een moeder die als prostituee werkt kunt zeggen: ‘Wat fijn dat je iets leuks met je moeder kon gaan doen’ – daarbij de loyaliteit van een kind intact latend. Dan denk ik ook meteen aan leraren die net van de pabo komen en geconfronteerd worden met dit soort situaties die haaks op de eigen waardeoriëntatie kunnen staan. Ik zou dan ook graag zien dat er ruimte is en blijft voor leraren om zich verder te kunnen ontwikkelen, om te mogen vallen en weer opstaan. Een leven lang leren, omdat dat gewoon heel leuk is!

Breda, 12-7-18